

Innlegg i Politisk Forum, 12. februar 1981.

De tema Ritt Bjerregaard har tatt opp er viktige, og jeg er enig i det meste hun har sagt. Derfor vil jeg si mest om punkter der mitt syn kanskje avviker noe fra hennes, eller der jeg har behov for å supplere henne.

Men først litt om den skandinaviske modellen. Den har vært, og den er en modell som andre land ser hen til for etterligning. Og det gjelder store grupper av uprivilegerte i mange land der de politiske myndigheter tar avstand fra den skandinaviske modellen.

2.

Hva er det sentrale for dem som ser på oss utenfra? Det er gjennomslaget for likestillingstanken. Det er de brede folkelige organisasjoners store innvirkning.

Det er fellesskapet og at konflikter løses i fordragelighet.

Det er selvfølgelig den materielle standard.

Det er den sosiale tryggheten.

Et rolig hjørne av verden der også unionsoppløsningen skjedde på fredelig vis.

Jeg er enig i at modellen ikke forelå i utgangspunktet som en detaljert arbeidstegning. Vi har prøvd oss frem underveis, bygget om båten mens vi har seilt. Men reformene var ikke selvfølgelig. De aller fleste er kjempet frem mot stor motstand. Det er grunn til å

fremheve den betydning som politisk vilje har hatt i Skandinavia. Sosialdemokratiet har hatt vilje til å bruk statens myndighet til å omforme samfunnet.

Jeg er enig i at "krise" er et ord som brukes for ofte, og som ofte ikke er dekkende. Men det er også klart at den skandinaviske modellen i dag er utsatt for kritikk og påkjenninger.

For det første er velferdsstaten under intellektuelle angrep. Akkurat i kveld starter i Norge fjernsynsserien med Milton Friedman - nyliberalismens fremste talsmann. Folkhemstanken gjentar han den gamle tese om at vi får det beste samfunn når enhver er sin egen lykkes smed. Og dette er ikke bare luftige idéstrømmer. Både i England og i USA er det igangsatt to store konservative eksperimenter

4.

som er inspirert av disse tankene, og som direkte angriper velferdsstaten. Slagordet er "Farewell to welfare". Vi må bekjempe både den intellektuelle høyrebølgen og dens forslag til praktisk politikk. Vi må unngå lignende eksperimenter i de nordiske land. Vi må forsvare den skandinaviske modellen. Det er den verd.

For det andre har vi utvilsomt finansieringsproblemer. Vi merker det ikke minst i sykehussektoren og i undervisningsvesenet. Selv uten standardhevninger, vil utgiftene til pensjoner stige nær 50 % de neste 8 år. Det krever ikke bare vilje, men også styrke til omprioritering. Men når vi ønsker å bygge om velferdsstaten møter vi problemer med omprioritering. Viktige reformer blir vanskelige å gjennomføre fordi allerede etablerte ordninger, som samfunnsmessig sett har lav prioritet, alltid

finner forsvarere i sterke grupper. Alle taler om omprioritering i en knapphetstid. Men jeg har tilgode å se en sektor eller en etat som frivillig foreslår kutt hos seg selv. Ofte er det slående hvor ekspansjonslystne nullvekstromantikere er for sin egen virksomhet!

For det tredje står vi overfor organisasjonsproblemer. Fra perioden rett etter krigen har antallet faggrupper i helsesektoren økt fra 30 til 100 - men har møpleie uten videre gitt bedre omsorg? I 70-årene er antallet leger økt med 50%, men det har ikke ført til fullgod legedekning i Nord-Norge. Veksten har vært sterk, men fordelingen har vært svak. Profesjonsinteresser kan stå i veien for pasientinteresser. Også i den indre organiseringen av sosialinstitusjonene har vi sett for-

6.

stemmende svikt.

For det fjerde står vi overfor solidaritetssvikt. "Glistrup" er ikke bare et personnavn, men stikkordet for strømninger som har gjort seg beklagelig sterkt gjeldende. Vi har fått en svært økonomi, der mange unndrar seg kostnadene ved å fremskaffe fellesgodene.

Sosialdemokratiets erklærte mål har vært utlievning av levekårene. Men sterke krefter arbeider stadig for større ulikhet. Vi har sett at små grupper med spesialiserte arbeidsoppgaver bruker sin maktposisjon til å oppnå særlige økonomiske og andre fordeler. Da kan den enes inntektsøkning ~~bety den andres tap~~ av arbeidsklassen.

Det bringer meg over til det viktigste poeng: arbeid for alle. Det er et ærgjerrig mål, og spesielt under et økonomisk tilbakeslag. Arbeid er den viktigste forank-

ring for den enkeltes selvoppfatning. Gjennom arbeid ser en resultater av egen innsats og gjennom samvirke utvikles fellesskapet med andre. Motsatt avler arbeidsledighet en følelse av å være overflødig og unyttig. Selvtilliten svekkes og solidariteten med samfunnet skades.

Arbeid for alle er nøkkelen til løsning av de sentrale samfunnsoppgaver. Arbeidsledighet vil ramme de unge som skal inn i yrkeslivet, og som er i den mest sårbare alderen. Ved mangel på arbeid sjaltes de eldre og svakere lettest ut, og det blir vanskeligere for kvinnene å komme med. Sykter sysselsettingen i økonomien som helhet, kommer også utkantene dårligere ut. Når de friske og sterke har vansker med å finne arbeid, svekkes de funksjonshemmedes adgang til det aktive samfunnet.

8.

Dette er ikke teoretiske betraktninger. Bare etter nyttår er arbeidsledighetstallene i Europa justert kraftig opp, og det går dårligst med de landene vi er mest avhengige av. I Norge har vi klart å sikre sysselsettingen, og vi vil fortsatt gi dette topp-prioritet. Erfaringen fra andre land er denne: faller sysselsettingen vesentlig, er det uhyre vanskelig å jekke den opp igjen.

Det er også nødvendig å opprettholde sysselsettingen for å sikre det materielle underlaget for vår velferd. Vi har en for rask inflasjon, som særlig truer de konkurranseutsatte industriarbeiderne. Inflasjon er en tilfeldig og brutal måte å omfordele inntekt på, fra de svake til de sterke. Inflasjonen fjerner oversikten - og det spill som den innbyr til spilles best av de rike. En

kamp mot inflasjonen er derfor både en kamp for sysselsettingen og en kamp for solidariteten.

Men arbeid for alle uttømmer ikke arbeiderbevegelsens mål. Arbeidstakerne må også ha innvirkning på produksjonens utforming og arbeidets organisering. Det er forutsetningen for at ny teknologi kan brukes slik at den avskaffer dårlige jobber og vil gjøre arbeidet mer interessant og mindre slitende for mange. Norge har her gått i spissen ved data-avtalen mellom LO og N.A.F. Kravet om økonomisk demokrati og bedriftsdemokrati skal nettopp sikre at arbeidstakerne får innvirkning på sin egen situasjon og at de får delta aktivt i sitt eget miljø.

Arbeiderbevegelsen krever at arbeidet, skal gi

10.

utfoldelsesmuligheter og utviklingsmuligheter. En stadig større del av arbeidsplassene må utformes slik at de tar i bruk flere evner og egenskaper hos den enkelte og gir anledning til personlig vekst og allsidig, livslang læring.

Målet om arbeid for alle er mer ærgjerring enn full sysselsetting, og det er ikke nådd. Oppgaven om innvirkning og ansvar for arbeidstakerne i produksjonen er påbegynt, men ikke slutført. Ambisjonen om å skape et avvekslende arbeidsliv der den enkeltes evner tas allsidig i bruk er innfridd bare for et mindretall.

Samlet betyr dette at vi har et program i forsvaret for velferdsstaten. Vi har også et program i den videre utbygging av den, der vi mobiliserer for de neste skritt vi skal ta. Men vi kan ikke løse alle velferdspro-

blemer gjennom velferdsstaten. Derfor har vi et program for en videre utdyping av velferden. Vi må utløse og mobilisere de krefter som finnes i de mindre sosiale fellesskap: på arbeidsplassene, i nærmiljøet, i organisasjonene.

Vi har vilje til å gjennomføre dette. Men vi trenger oppslutning for å kunne virkeliggjøre det. Da kan vi ikke basere oss på en for snever klassedefinisjon. For det er snart like mange offentlig ansatte som industrarbeidere, og snart dobbelt så mange pensjonister. Bønder og fiskere får betydelige inntektstilskudd fra staten. Dermed er virkeligheten vi står overfor i dag annerledes også i et klasseperspektiv enn da sosialdemokratiet tok opp arbeidet i Skandinavia.

Arbeidsbevegelsen har tatt sikte på å utvide klass-

12.

solidariteten til en samfunnssolidaritet som omfatter alle. Vi kommer alle inn i perioder med svakhet, gjennom vårt liv, enten ved sykdom eller ved alderdom.

I dag, som før, skal arbeiderbevegelsen være de upriviligertes representant. Solidaritet vil først og fremst si de svakes forsvar. Men skal forsvaret lykkes, må vi ha flertallet i ryggen. Vi må vinne flertallets tillit. Dette kan vi åpent og frimodig ta som vår oppgave.

Derfor skal vi bære vårt budskap til alle grupper av folket - om arbeid for alle, om solidaritet og likhet og rettferdighet. For jeg har tro på idéenes selvestendige bærekraft, idéenes evne til å overbevise og begeistre.

Vi skal vise at vi kan bygge ut og bygge om den

skandinaviske modellen, med de bærende bjelker faste, også i nedgangstider. Den skandinaviske modellen skal fortsatt være en inspirasjon både hjemme og ute - og en irritasjon for de privilegerte, mektige og selvrettferdige.